

5. Галянтич М.К. Житлове право України : Навч. посіб. / Рец. : В.В. Луць, О.В. Скрипнюк, О.Д. Крупчан. – К., 2008.

6. Житлове право України : Навч. посібник / За ред. В.С. Гопанчука, Ю.О. Заїки. – К., 2003.

Бордун-Комар Н.І.

*здобувач кафедри філософії права та юридичної логіки,
Національна академія внутрішніх справ*

ОСНОВНІ ІДЕЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОГО ЛЕГІЗМУ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО ВЧЕННЯ

Легізм як філософсько-правова доктрина бере свій початок ще у IV ст. до н.е. Легізм – філософська школа Стародавнього Китаю, в основі якої лежить вчення про домінуючу роль єдиного закону в житті держави. Представники так званої «школи законників» («Фа-цзя») відстоювали ідею верховенства закону і запропонували специфічний набір теорій і методів його вивершення (сам термін «легізм» походить від латинського *lex (legis)* – «закон»).

Легісти створили теоретичні передумови для централізації влади в імперії Цинь (221–207 р.р. до н.е.), яка є реальним втіленням легістської моделі держави. З часом вчення легізму стало ідеологією багатьох імперій, а вплив його відчутний і в наш час.

Усі послідовники школи легістів в своєму вченні переслідували єдину мету – зміцнення абсолютної імперської влади, яке б ґрунтувалось на насиллі та жорстокості. Так, легісти вважали, що зло можна подолати виключно за допомогою сили. Теоретики легізму були переконані, що люди за своєю природою – злі, егоїстичні та схильні до правопорушень. Отож, якщо не контролювати людей і не встановлювати їм жорстких правил поведінки, наслідком реалізації їх природних нахилів будуть соціальні розлади і конфлікти. Той правитель, який буде намагатись керувати людьми, опираючись на ідеали традиції, гуманності та етики, зазнає невдачі в управлінні, а кількість злочинців при ньому неухильно зростатиме. Отож, головним принципом управління має стати принцип насильства.

Як стверджує російський вчений – китаїст Л. Переломов [1], Гуань Чжунь першим в історії Китаю висунув і обґрунтував концепцію управління державою на основі закону, назвавши закони батьком і матір'ю народу. Гуань Чжун доводив, що закон покликаний захищати права всіх вільних, а їх обов'язок – коритись вимогам закону. У своєму вченні він наголошував, що закон стоїть не під, а над правителем, тож сам державець також повинен виконувати його директиви. Саме таку рівність Гуань Чжун називав високим мистецтвом управління. Також Гуань Чжун запропонував використовувати покарання як основний метод управління: коли люди бояться покарань, керувати ними легко.

Протолегістські ідеї Гуань Чжуна про те, що закон – найкращий інструмент для впорядкування суспільного життя, а покарання – найбільш дієвий метод управління, помітно вплинули на формування світогляду Гунсунь Яна, більш відомого як Шан Ян. Погляди Шан Яна викладені у трактаті «Книга правителя області Шан» (IV–III ст. до н.е.) [2]. Як зауважує В. Бачинін, «Книга правителя області Шан» є канонічним першоджерелом легізму і водночас однією з перших в історії цивілізації пам'яток філософії неправа [3, с. 193].

Шан Ян жив у час, коли китайські держави майже безперервно перебували у стані війни одна з одною. Слабші з них ставали жертвами сильніших сусідів, тож боротьба за домінування стала єдиною альтернативою загибелі. Видавалось, що в умовах такої жорсткої боротьби конфуціанська повага до традиційної культури та моральних норм могли лише ослабити позицію держави. Найважливішою потребою влади, зацікавленої в сильній і дієздатній армії, стала централізація держави і концентрація правителем в своїх руках усіх ресурсів. Реформи Шан Яна були покликані забезпечити зміцнення держави в таких історичних умовах шляхом повної переорієнтації існуючої структури суспільства, починаючи від економіки і закінчуючи культурою.

Працюючи над своєю концепцією легізму, Шан Ян відводив особливо важливу роль законодавчій системі держави. За допомогою закону планувалось підсилити і утвердити абсолютну владу правителя – «сина неба». У системі поглядів Шан Яна правитель наділявся необмеженою владою і виступав єдиним творцем законів, які не підлягали обговоренню. Правитель не повинен був узгоджувати свої плани і дії з вищим чиновниками і представниками аристократії. Будь-яка критика і осуд глави держави були виключені, хоча Шан Ян і закликав правителя дотримуватись своїх же законів. Введення єдиних, обов'язкових для усіх законів повинно було позбавити аристократію її привілейованого положення. Автор «Книги правителя області Шан» вважав, що державний апарат повинен формуватись з професіоналів, тобто посади чиновників повинні займати ті люди, у яких для цього є відповідні знання та вміння, а не передаватись по спадковості, як раніше. Виступаючи за відміну системи успадкування посад, Шан Ян прагнув створити абсолютно новий апарат управління, підпорядкований правителю. Такі зміни мали на меті дозволити голові держави підняти над аристократією і зосередити в своїх руках всю повноту політичної влади.

Визнаючи людський розум причиною можливого непослуху і безладдя, легісти одним з найважливіших методів управління народом вважали зменшення його освіченості. Правитель зацікавлений у обмежених, зате вірних підданих, коло інтересів яких обмежується війною та сільським господарством. Коли знання забороняються, люди щирі і прості, вважав Шан Ян. І навпаки, чим розумнішими стають люди, тим підступнішими і небезпечнішими стають вони для державного управління. Розумних людей проблематично примусити важко працювати, в той час як неосвічені люди працюють охоче.

Як слушно підкреслює Л. Переломов, реалістичне в цілому вчення Шан Яна містило певні елементи утопії. Перш за все це стосується ідеї морального

перевиховання людини, позбавлення її культурних та духовних цінностей, які накопичив до того часу китайський народ за свою понад півторатисячолітню історію. Ідея перетворення людини в істоту, яка думає тільки про землеробство і війну, була безплідною вже з самого зародження. Наступні події показали, що навіть в період найвищої концентрації влади державі не вдалось встановити повний контроль над народом, який продовжував жити своїм духовним життям [1, с. 130].

Зрештою, російський філософ права В. Нерсесянц звертає нашу увагу на те, що легізм ніколи не був у Стародавньому Китаї єдиною доктриною. «Навіть в той період, коли легізм займав найбільш значущі позиції в теорії і на практиці, він функціонував в контексті інших впливових концепцій, які урівноважували крайнощі легізму і доповнювали його односторонність в загальній системі уявлень про право і закон» [4, с. 55].

Список використаних джерел:

1. Переломов Л.С. Конфуцианство и легизм в политической истории Китая. – М., 1981.
2. Книга правителя области Шан (Шан цзюнь шу). Пер. Л.С. Переломова. М., 1993.
3. Бачинин В.А. Философия права : Конспект лекцій. – Харьков : Консум, 2002.
4. В.С. Нерсесянц. Право и закон. Из истории политических учений – М., 1983.

Вороніна І.М.

*ад'юнкт кафедри філософії права та юридичної логіки,
Національна академія внутрішніх справ*

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогодні нагальною є потреба вдосконалення механізмів нормотворення, підвищення результативності нормотворчого процесу, поліпшення якості законів, забезпечення стабільності законодавства, підвищення його соціальної ефективності. Нормативно-правова база є одним із основних засобів для ефективного управління державними справами, а від дієвості законодавства залежить соціально-економічний розвиток країни та добробут громадян. Закон є ефективним та якісним, якщо він відповідає суспільним потребам і реально регулює суспільні відносини відповідно до поставленої при його прийнятті мети.

Процес нормотворення є невід'ємною частиною існування будь-якого суспільства і держави в цілому. Незалежно від часу, історичних чи економічних умов та політичних форм держави, залишалася незмінною одна мета – забезпечення порядку, регулювання різних соціальних процесів у правових рамках, удосконалення права і організації суспільства. З того моменту, коли виникла необхідність забезпечення дієвого механізму регулювання відносин між державою і суспільством у цілому й окремо у кожному з цих елементів, і виникло нормотворення [3, с. 86].

Нормотворчість – офіційна діяльність уповноважених суб'єктів держави та громадянського суспільства по встановленню, зміні, призупиненню і